

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
ANTHONY'EGO COLLINSA
przedstawiona w dniu 13 lipca 2023 r.¹

Sprawa C-646/21

K,
L

przeciwko

Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Rechtbank Den Haag, zittingsplaats 's-Hertogenbosch (sąd rejonowy w Hadze, z siedzibą w 's-Hertogenbosch, Niderlandy)]

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – Wspólna polityka w dziedzinie azylu i ochrony uzupełniającej – Kolejne wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej – Dyrektywa 2011/95/UE – Artykuł 10 ust. 1 lit. d) – Powody prześladowania – Przynależność do szczególnej grupy społecznej – Obywatele państw trzecich, którzy spędzili znaczną część etapu życia, w którym człowiek kształtuje swoją tożsamość, w państwie członkowskim – Europejskie wartości, normy i zachowania – Równość płci – Kobiety i dziewczęta naruszające obyczaje społeczne w kraju pochodzenia – Najlepszy interes dziecka

I. Wprowadzenie

1. Niniejsza opinia dotyczy wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonych przez K i L, dwie nastoletnie dziewczęta z Iraku², które mieszkały w Niderlandach przez pięć lat, podczas gdy pierwotne wnioski ich rodziny o udzielenie ochrony międzynarodowej były rozpatrywane. W tym czasie były one częścią społeczeństwa, które ceni równość płci, i przyjęły wartości, normy i zachowania swoich rówieśników. W swoich kolejnych wnioskach o udzielenie ochrony międzynarodowej³, które Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (sekretarz stanu ds. sprawiedliwości i bezpieczeństwa, Niderlandy) odrzucił jako oczywiście bezzasadne⁴, wnioskodawczynie twierdzą, że jeżeli wrócą do Iraku, nie będą w stanie dostosować się do wartości, norm i zachowań, które nie zapewniają kobietom i dziewczętom swobód, z których

¹ Język oryginału: angielski.

² W niniejszej opinii określam je jako „wnioskodawczynie”.

³ Wnioski z dnia 4 kwietnia 2019 r. Artykuł 2 lit. q) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej (Dz.U. 2013, L 180, s. 60) definiuje kolejny wniosek jako następny wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, z którym występuje się po tym, jak ostateczna decyzja w odniesieniu do poprzedniego wniosku została podjęta, w tym w przypadkach, gdy wnioskodawca wyraźnie wycofał swój wniosek, oraz w przypadkach, gdy organ rozstrzygający odrzucił wniosek w następstwie dorozumianego wycofania wniosku zgodnie z art. 28 ust. 1 tej dyrektywy.

⁴ Decyzje z dnia 21 grudnia 2020 r., wobec których odwołanie wniesiono w dniu 28 grudnia 2020 r. i które sąd odsyłający rozpoznał na rozprawie w dniu 17 czerwca 2021 r.

korzystały w Niderlandach, a których wyrażanie naraziłoby je na ryzyko prześladowania. Pytania prejudycjalne dotyczą tego, czy osoby znajdujące się w sytuacji wnioskodawczyń mogą być uprawnione do ochrony międzynarodowej, ponieważ są członkami szczególnej grupy społecznej w rozumieniu art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95/UE⁵, oraz w jaki sposób najlepszy interes dziecka może być uwzględniony przy ocenie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej.

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii Europejskiej

2. Artykuł 10 dyrektywy 2011/95, zatytułowany „Powody prześladowania”, stanowi:

„1. Dokonując oceny powodów prześladowania, państwa członkowskie uwzględniają następujące elementy:

- a) pojęcie rasy obejmuje w szczególności takie aspekty jak kolor skóry, pochodzenie lub przynależność do szczególnej grupy etnicznej;
- b) pojęcie religii obejmuje w szczególności posiadanie przekonań teistycznych, nieteistycznych i ateistycznych, prywatne lub publiczne uczestniczenie lub nieuczestniczenie w formalnych – indywidualnych lub wspólnotowych – praktykach religijnych, inne czynności religijne czy wyrażane poglądy lub formy indywidualnych lub wspólnotowych zachowań opartych na wierzeniach religijnych lub nakazanych takimi wierzeniami;
- c) pojęcie narodowości nie ogranicza się do obywatelstwa lub jego braku, lecz obejmuje w szczególności przynależność do grupy określonej przez swoją kulturę, etniczną lub językową tożsamość, swoje wspólne korzenie geograficzne lub polityczne lub przez swoje powiązanie z mieszkańcami innego państwa;
- d) grupę uznaje się za szczególną grupę społeczną, jeśli w szczególności:
 - członkowie takiej grupy mają jakąś wspólną nieusuwalną cechę wrodzoną lub przeszłość lub charakteryzują się jakimś wspólnym rysem lub przekonaniem na tyle istotnym z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go, oraz
 - grupa ta posiada odrębną tożsamość w danym państwie, ponieważ jest postrzegana przez otaczające społeczeństwo jako inna.

W zależności od sytuacji w kraju pochodzenia szczególna grupa społeczna może oznaczać grupę, u podstaw której leży wspólna cecha orientacji seksualnej. Orientacji seksualnej nie należy rozumieć jako obejmującej czyny uznawane za przestępcze w świetle prawa krajowego państw członkowskich. Aspektem płci, w tym tożsamości płciowej, poświęca się szczególną uwagę w celu określenia przynależności do szczególnej grupy społecznej lub zidentyfikowania cechy charakteryzującej taką grupę;

⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (Dz.U. 2011, L 337, s. 9).

e) pojęcie opinii politycznej obejmuje w szczególności posiadanie opinii, idei lub przekonania w kwestii dotyczącej podmiotów potencjalnie dopuszczających się prześladowania, określonych w art. 6, oraz ich polityki lub metod, bez względu na to, czy wnioskodawca działał zgodnie z tą opinią, ideą lub tym przekonaniem.

2. Podczas oceniania, czy obawa wnioskodawcy przed prześladowaniem jest uzasadniona, bez znaczenia jest, czy wnioskodawca rzeczywiście odznacza się rasową, religijną, narodowościową, społeczną lub polityczną cechą powodującą prześladowanie, jeżeli tylko taka cecha jest przypisywana wnioskodawcy przez podmiot dopuszczający się prześladowania”.

B. Niderlandzkie okólniki

3. Zgodnie z załącznikiem do postanowienia odsyłającego pkt C7.2.8⁶ Vreemdelingencirculaire 2000 (C) [okólnika w sprawie cudzoziemców z 2000 r. (C), zwanego dalej: „okólnikiem w sprawie cudzoziemców z 2000 r. (C)”]:

„Główną zasadą jest to, że sam zachodni styl życia przyjęty w Niderlandach nie może prowadzić do uzyskania statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej. Przystosowanie się do zwyczajów w Afganistanie jest wymagane. Możliwe są dwa wyjątki:

- Jeżeli kobieta uprawdopodobni, że zachodnie zachowanie jest przejawem przekonań religijnych lub politycznych.
- Jeżeli kobieta uprawdopodobni, że posiada cechy osobiste, których zmiana jest bardzo trudna lub praktycznie niemożliwa, oraz że ze względu na te cechy obawia się prześladowania lub jest narażona na nieludzkie traktowanie w Afganistanie”.

4. Punkt B8.10 Vreemdelingencirculaire 2000 (B) [okólnika w sprawie cudzoziemców z 2000 r. (B)], zatytułowany „Zwesternizowane dziewczęta uczęszczające do szkół”, stanowi:

„IND [Immigratie- en Naturalisatiedienst (niderlandzki urząd ds. imigracji i naturalizacji, Niderlandy; zwany dalej »IND«)] przyznaje zezwolenie na pobyt czasowy [...] zwesternizowanym dziewczętom, jeżeli dziewczynka uprawdopodobni, że po powrocie do Afganistanu będzie poddana nieproporcjonalnej presji psychospołecznej. IND ocenia, czy istnieje nieproporcjonalna presja psychospołeczna na podstawie okoliczności, które muszą obejmować następujące elementy:

- a. stopień westernizacji dziewczynki;
- b. indywidualne okoliczności humanitarne, które obejmują sytuację zdrowotną (dziewczynki lub członka jej rodziny) oraz śmierć w Niderlandach członka rodziny dziewczynki; oraz
- c. możliwość uczestnictwa w afgańskim społeczeństwie, co obejmuje ocenę składu rodziny i obecności potężnych postaci (przywódców plemiennych lub wojennych) mogących ochronić dziewczynkę.

⁶ Chociaż punkt ten jest częścią sekcji zatytułowanej „Wytyczne dla poszczególnych krajów” odnoszącej się do Afganistanu, niniejszy wniosek dotyczy wnioskodawczyń z Iraku.

W odniesieniu do lit. a) IND ocenia stopień westernizacji na podstawie następujących okoliczności:

- dziewczynka ma co najmniej dziesięć lat;
- przebywała w Niderlandach przez co najmniej osiem lat, od dnia złożenia pierwszego wniosku o azyl na czas określony do dnia złożenia wniosku o zwykłe zezwolenie na pobyt na czas określony, jak opisano w niniejszym punkcie; oraz
- uczęszczała do szkoły w Niderlandach.

Jeżeli dziewczynka nie spełnia jednej lub większej liczby powyższych przesłanek, wówczas spoczywa na niej podwyższony ciężar dowodu w celu uprawdopodobnienia, że powinna otrzymać zwykłe zezwolenie na pobyt na czas określony w ramach tej polityki [...].”

III. Okoliczności faktyczne postępowania głównego, pytania prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem

5. W dniu 29 września 2015 r. wnioskodawczynie wraz ze swoim ojcem, matką i ciotką opuściły Irak. W dniu 7 listopada 2015 r. złożyły wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej do władz niderlandzkich. W tym czasie wnioskodawczynie miały, odpowiednio, 10 i 12 lat. W dniu 31 lipca 2018 r. Raad van State (rada stanu, Niderlandy) ostatecznie oddaliła ich wnioski. W dniu 4 kwietnia 2019 r. wnioskodawczynie złożyły kolejne wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej. Wnioski te zostały oddalone jako oczywiście bezzasadne w dniu 21 grudnia 2020 r. W dniu 28 grudnia 2020 r. wnioskodawczynie odwołały się od tych decyzji do sądu odsyłającego, który rozpatrzył ich odwołania na rozprawie w dniu 17 czerwca 2021 r. W dniu tej rozprawy wnioskodawczynie miały 15 i 17 lat i nieprzerwanie mieszkały w Niderlandach od pięciu lat i siedmiu i pół miesiąca.

6. Wnioskodawczynie twierdzą, że ze względu na długotrwały pobyt w Niderlandach w okresie życia, w którym człowiek kształtuje swoją tożsamość, przyjęły wartości, normy i zachowania swoich niderlandzkich rówieśników. W Niderlandach uświadomiły sobie, że jako dziewczęta mają swobodę dokonywania własnych wyborów życiowych. Wskazują one, że chcą nadal same decydować, tak jak to czyniły w Niderlandach, o tym, czy chcą się wiązać z chłopcami, uprawiać sport, studiować, czy i kogo poślubić oraz czy chcą pracować poza domem. Chcą również samodzielnie decydować o swoich poglądach politycznych i religijnych oraz wyrażać te poglądy publicznie. Ponieważ nie są zdolne do wyrzeczenia się tych wartości, norm i zachowań po powrocie do Iraku, wymagają ochrony międzynarodowej.

7. Sąd odsyłający uważa, że wartości, normy i zachowania, do których odwołują się wnioskodawczynie, polegają zasadniczo na przekonaniu o równości płci⁷. Sąd ten musi rozstrzygnąć, czy wnioskodawczynie można uznać za należące do szczególnej grupy społecznej w rozumieniu art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95; czy, kiedy i w jaki sposób organ wydający decyzję powinien uwzględnić najlepszy interes dziecka w ramach wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej; i czy uwzględnić należy krzywdę, jaką wnioskodawczynie miały ponieść z powodu stresu związanego z przedłużającą się niepewnością co do ich pobytu w Niderlandach i groźbą przymusowego powrotu do kraju pochodzenia.

⁷ Postanowienie odsyłające, pkt 23.

8. Sąd odsyłający zawiesił zatem postępowanie i zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- 1) Czy art. 10 ust. 1 lit. d) [dyrektywy 2011/95] należy interpretować w ten sposób, że zachodnie normy, wartości i zachowania przejęte przez obywateli państw trzecich, w sytuacji gdy obywatele ci przebywali w państwie członkowskim przez znaczną część tego etapu życia, w którym kształtowała się ich tożsamość, oraz uczestniczyli w pełni w życiu społecznym, powinny być uznawane za nieusuwalną wspólną przeszłość lub też rys na tyle istotny z punktu widzenia tożsamości, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go?
- 2) W przypadku gdy na pytanie pierwsze zostanie udzielona odpowiedź twierdząca: Czy obywatele państw trzecich, którzy – niezależnie od motywów – przejęli tego rodzaju zachodnie normy i wartości na skutek faktycznego pobytu w państwie członkowskim w trakcie etapu życia, w którym kształtowała się ich tożsamość, powinni być uznawani za »[członków] szczególnej grupy społecznej« w rozumieniu art. 10 ust. 1 lit. d) [dyrektywy 2011/95]? Czy kwestię tego, czy w danej sytuacji jest mowa o »szczególnej grupie społecznej, która posiada odrębną tożsamość w danym państwie«, należy przy tym oceniać z perspektywy państwa członkowskiego, czy też przepis ten rozpatrywany w związku z art. 10 ust. 2 [dyrektywy 2011/95] należy interpretować w ten sposób, że kwestią decydującą jest to, czy cudzoziemiec uprawdopodobni, że w państwie pochodzenia zostanie uznany za członka szczególnej grupy społecznej, a przynajmniej taka przynależność zostanie mu przypisana? Czy wymóg, zgodnie z którym westernizacja stanowi podstawę otrzymania statusu uchodźcy tylko wtedy, gdy wynika ona z motywów religijnych lub politycznych, jest zgodny z art. 10 [dyrektywy 2011/95] rozpatrywanym w związku z zasadą non-refoulement oraz prawem do azylu?
- 3) Czy krajowa praktyka prawna, zgodnie z którą organ wydający decyzję, dokonując oceny wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, dokonuje wyważenia najlepszego interesu dziecka bez wcześniejszego ustalenia (w każdym postępowaniu), na czym konkretnie ten interes polega, jest zgodne z prawem Unii, a w szczególności z art. 24 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej [(zwanej dalej »kartą«)] w związku z jej art. 51 ust. 1? Czy odpowiedź na powyższe pytanie będzie inna, jeżeli państwo członkowskie będzie musiało rozpatrzyć wniosek o zezwolenie na pobyt na zasadach ogólnych, a najlepszy interes dziecka będzie musiał zostać uwzględniony w ramach decyzji w przedmiocie takiego wniosku?
- 4) W jaki sposób i na którym etapie rozpatrywania wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej należy w świetle art. 24 ust. 2 karty uwzględnić najlepszy interes dziecka i dokonać jego wyważenia, a w szczególności krzywdę, jakiej doznał małoletni na skutek długotrwałego faktycznego pobytu w państwie członkowskim? Czy ma przy tym znaczenie to, czy ten faktyczny pobyt był legalny? Czy w ramach dokonywanego w trakcie rozpatrywania wniosku, o którym mowa powyżej, wyważenia najlepszego interesu dziecka znaczenie ma to, czy państwo członkowskie wydało decyzję w przedmiocie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej w terminie przewidzianym na wydanie takiej decyzji zgodnie z prawem Unii, czy zastosowano się do wcześniej nałożonego zobowiązania do powrotu i czy państwo członkowskie po wydaniu wcześniej decyzji nakazującej powrót nie wykonało jednak tej decyzji, na skutek czego faktyczny pobyt małoletniego w tym państwie członkowskim mógł trwać nadal?

5. Czy krajowa praktyka prawna, zgodnie z którą dokonuje się rozróżnienia pomiędzy pierwszym oraz kolejnym wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej, w tym sensie, że w przypadku kolejnego wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej nie bada się, czy zachodzą ogólne podstawy umożliwiające uzyskanie prawa pobytu, jest w świetle art. 7 karty w związku z jej art. 24 ust. 2 zgodna z prawem Unii?”.

9. Wnioskodawczynie, rządy czeski, grecki, francuski, węgierski i niderlandzki oraz Komisja Europejska przedstawili swoje uwagi na piśmie. Uczestnicy ci oraz rząd hiszpański odpowiedzieli na pisemne i ustne pytania Trybunału podczas rozprawy w dniu 18 kwietnia 2023 r.

IV. Analiza

A. W przedmiocie pytań pierwszego i drugiego

10. Pytania pierwsze i drugie rozpatrzę łącznie, ponieważ przedmiotem obu jest wykładnia art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95.

11. Sąd odsyłający pyta zasadniczo, czy obywatele państw trzecich, którzy mieszkali w państwie członkowskim przez znaczną część etapu życia, w którym kształtowała się ich tożsamość, mogą być uznani za członków szczególnej grupy społecznej w rozumieniu art. 10 ust. 1 lit. d) tiret pierwsze, ponieważ mają „wspólną nieusuwalną przeszłość” lub też charakteryzują się „wspólnym rysem na tyle istotnym z punktu widzenia tożsamości, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go”. Czy przepis ten wymaga, aby przestrzeganie pewnych wartości mogło uzasadniać przyznanie ochrony międzynarodowej tylko wtedy, gdy ma ono podłoże religijne lub polityczne? W jaki sposób sąd odsyłający powinien ocenić, czy została spełniona przesłanka z art. 10 ust. 1 lit. d) tiret drugie – czy grupa posiada odrębną tożsamość w danym państwie, ponieważ jest postrzegana przez otaczające ją społeczeństwo jako inna?

1. Podsumowanie otrzymanych uwag

12. Rząd niderlandzki wskazuje, że zgodnie z wytycznymi IND, które opierają się na orzeczeniu Raad van State (rady stanu)⁸, kobiety prowadzące zachodni styl życia nie są członkami szczególnej grupy społecznej. Mogą one jednak uzyskać ochronę międzynarodową jeżeli: (i) ten styl życia opiera się na przekonaniach religijnych lub politycznych, które mają fundamentalne znaczenie dla ich tożsamości lub integralności moralnej; lub (ii) jest prawdopodobne, że będą prześladowane w kraju pochodzenia ze względu na cechy, których zmiana jest praktycznie niemożliwa; lub (iii) będą narażone na nieludzkie traktowanie w rozumieniu art. 15 lit. b) dyrektywy 2011/95 w kraju pochodzenia. Pojęcie przekonania politycznego o fundamentalnym znaczeniu dla tożsamości lub integralności moralnej, o którym mowa w punkcie (i), jest interpretowane szeroko i obejmuje prześladowanie kobiet, które nie przestrzegają zwyczajów społecznych, zasad religijnych lub norm kulturowych dyskryminujących ze względu na płeć⁹.

13. Rządy czeski, grecki, węgierski i niderlandzki podzielają pogląd, że argumenty wnioskodawczyń opierają się na preferowaniu określonego stylu życia. Nie może to prowadzić do przyznania ochrony międzynarodowej na mocy przepisów krajowych implementujących

⁸ Werkinstructie 2019/1, Het beoordelen van asielaanvragen van verwesterde vrouwen (instrukcja pracy 2019/1, ocena wniosków o azyl zwesternizowanych kobiet).

⁹ Punkt C2.3.2. okólnika w sprawie cudzoziemców z 2000 r. (C).

dyrektywę 2011/95. Można oczekiwać, że wnioskodawczynie, które przystosowały się do życia w państwie członkowskim podczas długotrwałego pobytu na jego terytorium, ponownie przystosują się do życia w kraju pochodzenia po powrocie do niego, dostosowując się do panujących w nim norm i zwyczajów, tak jak czynią to inni mieszkańcy. Upodobanie określonego stylu życia nie jest przekonaniem na tyle istotnym z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go. Wnioskodawczynie nie mają żadnej wspólnej nieusuwalnej cechy wrodzonej ani przeszłości, ponieważ zakładana kategoria „kobiet i dziewcząt, które przyjęły zachodni styl życia” jest zbyt szeroka, heterogeniczna i abstrakcyjna, aby stanowić jasno określoną grupę społeczną dla celów art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95. Wnioskodawczynie nie podjęły również żadnej próby uzasadnienia, dlaczego lub w jaki sposób byłyby narażone na prześladowanie po powrocie do kraju pochodzenia.

14. Rządy hiszpański i francuski oraz Komisja są innego zdania. Uważają, że dziewczęta mogą być członkami szczególnej grupy społecznej, między innymi ze względu na płeć i wiek, które stanowią cechy wrodzone.

15. W swoich uwagach ustnych rząd hiszpański podnosi, że w świetle postanowienia odsyłającego wnioskodawczynie nie aspirują wyłącznie do poprawy swojej sytuacji finansowej lub kulturowej. Należy je dokładniej określić jako kobiety lub dziewczęta, które przyjęły sposób życia uznający ich prawa podstawowe i pozwalający im na korzystanie z nich. Spełniają one zatem pierwszy warunek określony w art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95. To, czy druga przesłanka określona w tym przepisie, dotycząca posiadania przez określoną grupę odrębnej tożsamości w danym państwie, jest również spełniona, zależy od okoliczności dotyczących ich państwa pochodzenia.

16. Rząd francuski twierdzi, że fakt, iż dane osoby spędziły długi czas w państwie członkowskim, oznacza, że mają one wspólną nieusuwalną przeszłość lub przekonanie na tyle istotne z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy ich zmuszać do wyrzeczenia się go. Jeżeli w swoim kraju pochodzenia będą nadal przestrzegały wartości, norm i zachowań dominujących w tym państwie członkowskim, osoby posiadające te cechy będą postrzegane przez otaczające je społeczeństwo jako inne. Przykładowo opór przed przymusowym małżeństwem może narazić wnioskodawczynie na prześladowanie, przed którym nie będą chronione przez władze.

17. Komisja twierdzi, że przeświadczenie, że kobiety i mężczyźni mają równe prawa, można uznać za wspólne i fundamentalne przekonanie. Istnienie w państwie pochodzenia przepisów, które dyskryminują dziewczęta i kobiety i zmierzają do ich nieproporcjonalnego karanie w razie naruszenia przez nie pewnych norm i zwyczajów, wskazuje, że osoby te mogą zostać uznane za odrębną grupę w tym kraju.

2. Uwagi wstępne

18. Sąd odsyłający wskazuje, że niniejsza sprawa nie dotyczy „zwesternizowanych kobiet” jako takich¹⁰. Postanowienie odsyłające zawiera jednak odwołania do „zachodniego stylu życia” i „zwesternizowanych zachowań”, co może odzwierciedlać użycie tych terminów w okólniku w sprawie cudzoziemców z 2000 r. (C). Zgłaszający uwagi byli w przeważającej mierze zdania, że pojęcia „zwesternizowany” i „zachodni” są zbyt niejasne, aby można było je stosować w kontekście wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej. Podzielał te uwagi. „Wschód” i „Zachód” to rozległe, zróżnicowane regiony o wielu tradycjach religijnych, kodeksach moralnych i wartościach. Wobec braku precyzyjnych definicji, które zostałyby przedstawione przed

¹⁰ Postanowienie odsyłające, pkt 25.

Trybunałem, terminy takie jak „zachodni styl życia” i „zwesternizowane kobiety” są w dużej mierze pozbawione znaczenia. Co gorsza, stosowanie terminów „wschodni” i „zachodni” w kontekście kodeksów moralnych i wartości utrwała fałszywą dychotomię, która stanowi część polaryzującego dialogu. W związku z tym w niniejszej opinii unikam stosowania tych pojęć.

3. Ocena

a) Zarys ram prawnych i wprowadzenie

19. Konwencja dotycząca statusu uchodźców, podpisana w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r.¹¹ (zwana dalej „konwencją genewską”), weszła w życie w dniu 22 kwietnia 1954 r. Została ona uzupełniona Protokołem dotyczącym statusu uchodźców zawartym w Nowym Jorku w dniu 31 stycznia 1967 r., który wszedł w życie w dniu 4 października 1967 r.¹². Konwencja genewska stanowi podstawę międzynarodowego systemu prawnego ochrony uchodźców¹³. O ile wszystkie państwa członkowskie są stronami konwencji genewskiej, o tyle Unia Europejska nią nie jest.

20. Dyrektywa 2011/95 stanowi wyznacznik dla właściwych organów państw członkowskich poprzez odniesienie do wspólnych pojęć, które należy interpretować w sposób zgodny z konwencją genewską. W preambule tej konwencji stwierdzono, że Wysokiemu Komisarzowi Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (zwanemu dalej „UNHCR”) powierzono zadanie nadzoru nad stosowaniem konwencji międzynarodowych zapewniających ochronę uchodźców. W świetle roli powierzonej UNHCR na mocy konwencji genewskiej Trybunał orzekł, że dokumenty UNHCR są szczególnie istotne dla interpretacji dyrektywy 2011/95¹⁴. Dyrektywę 2011/95 należy też interpretować w sposób zgodny z kartą¹⁵.

21. Ochrona międzynarodowa, o której mowa w dyrektywie 2011/95, powinna co do zasady zostać przyznana obywatelowi państwa trzeciego lub bezpaństwowcowi, który żywi uzasadnioną obawę przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do szczególnej grupy społecznej (uchodźca) lub któremu może rzeczywiście grozić poważna krzywda (osoba kwalifikująca się do ochrony uzupełniającej) w przypadku powrotu do kraju pochodzenia¹⁶.

¹¹ *United Nations Treaty Series*, vol. 189, 1954, s. 150, nr 2545.

¹² Protokół ten usunął czasowe i geograficzne ograniczenia konwencji genewskiej, tak aby miała ona powszechne zastosowanie, a nie obejmowała jedynie osoby, które stały się uchodźcami w wyniku zdarzeń, które miały miejsce przed 1 stycznia 1951 r.

¹³ Zobacz art. 78 TFUE, dotyczący rozwijania wspólnej polityki w dziedzinie azylu, ochrony uzupełniającej i tymczasowej ochrony, zgodnej z konwencją genewską i protokołem z dnia 31 stycznia 1967 r. dotyczącymi statusu uchodźców. Zobacz też, między innymi, motywy 3, 4, 14 i 22–24 dyrektywy 2011/95.

¹⁴ Wyrok z dnia 9 listopada 2021 r., Bundesrepublik Deutschland (Utrzymanie jedności rodziny) (C-91/20, EU:C:2021:898, pkt 56 i przytoczone tam orzecznictwo).

¹⁵ Motywy 16 dyrektywy 2011/95 i wyrok z dnia 5 września 2012 r., Y i Z (C-71/11 i C-99/11, EU:C:2012:518, pkt 47, 48 i przytoczone tam orzecznictwo).

¹⁶ Zobacz art. 13 i 18 dyrektywy 2011/95 w związku z definicjami „uchodźcy” i „osoby kwalifikującej się do otrzymania ochrony uzupełniającej”, odpowiednio, w jej art. 2 lit. d) i f). Artykuł 5 tej dyrektywy stanowi między innymi, że obejmuje to sytuacje, w których podstawą uzasadnionej obawy przed prześladowaniem lub rzeczywistego ryzyka doznania poważnej krzywdy są wydarzenia, które miały miejsce po tym, jak wnioskodawca opuścił kraj pochodzenia. W postanowieniu odsyłającym nie zwrócono się o dokonanie wykładni tego przepisu.

22. Artykuł 10 dyrektywy 2011/95 określa powody prześladowania¹⁷. Wszystkie elementy wymienione w art. 10 ust. 1 dyrektywy 2011/95 są istotne dla oceny, czy istnieją powody prześladowania, a kategorie te nie wykluczają się wzajemnie¹⁸. Zawarte w poszczególnych literach tego przepisu sformułowanie „w szczególności” wskazuje, że określone w nim okoliczności nie są wyczerpujące. Wreszcie, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, każda decyzja o nadaniu lub odmowie nadania statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej musi opierać się na indywidualnej ocenie¹⁹.

23. UNHCR zauważył, że termin „przynależność do określonej grupy społecznej” zawarty w art. 1A ust. 2 konwencji genewskiej należy interpretować w sposób ewolucyjny, otwarty na zróżnicowany i zmieniający się charakter grup w różnych społeczeństwach oraz rozwój międzynarodowych norm w zakresie praw człowieka. Kobiety, rodziny, plemiona, grupy zawodowe i osoby homoseksualne zostały uznane przez państwa za określone grupy społeczne dla celów konwencji. W zależności od konkretnych uwarunkowań społecznych kobieta może dochodzić roszczeń poprzez odwołanie się do swoich poglądów politycznych (jeżeli państwo postrzega jej zachowanie jako oświadczenie polityczne i chce je ograniczyć), religii (jeżeli jej zachowanie opiera się na przekonaniach religijnych, którym państwo się sprzeciwia) lub przynależności do określonej grupy społecznej²⁰.

24. Aby istniała „szczególna grupa społeczna” w rozumieniu art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95, muszą zostać spełnione łącznie dwa warunki. Po pierwsze, członkowie grupy muszą mieć wspólną „cechę wrodzoną” lub „wspólną nieusuwalną przeszłość” lub charakteryzować się wspólnym rysem lub przekonaniem „na tyle istotnym z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go”. Przesłanki te można określić jako dotyczące wewnętrznych aspektów grupy. Po drugie, określona grupa musi mieć odrębną tożsamość w danym państwie, ponieważ jest postrzegana przez otaczające ją społeczeństwo jako inna²¹. Wiąże się to z elementem „percepcji społecznej” lub tym, co można określić jako zewnętrzne aspekty grupy. Dla celów niniejszych rozważań „danym państwem” jest kraj pochodzenia, w tym przypadku Irak, a „otaczające ją społeczeństwo” oznacza społeczeństwo w tym kraju pochodzenia.

¹⁷ Zobacz pkt 2 niniejszej opinii.

¹⁸ Chociaż art. 10 ust. 1 lit. d) akapit drugi odnosi się do faktu, że „aspektom płci, w tym tożsamości płciowej, poświęca się szczególną uwagę w celu określenia przynależności do szczególnej grupy społecznej lub zidentyfikowania cechy charakteryzującej taką grupę”, nie uniemożliwia to uwzględnienia aspektów płci w kontekście innych powodów prześladowania w art. 10 dyrektywy 2011/95.

¹⁹ Artykuł 4 dyrektywy 2011/95. Zobacz też wyrok z dnia 4 października 2018 r., Ahmedbekova (C-652/16, EU:C:2018:801, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo) oraz UNHCR, Guidelines on International Protection: Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 protocol relating to the Status of Refugees (wytyczne dotyczące ochrony międzynarodowej: prześladowanie ze względu na płeć w kontekście art. 1A ust. 2 konwencji z 1951 r. lub protokołu do niej z 1967 r. dotyczącego statusu uchodźców), 2002 r., pkt 7.

²⁰ Zobacz UNHCR, Guidelines on International Protection: „Membership of a particular social group” within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees (wytyczne dotyczące ochrony międzynarodowej: przynależność do określonej grupy społecznej” w kontekście art. 1A ust. 2 konwencji z 1951 r. lub protokołu do niej z 1967 r. dotyczącego statusu uchodźców), 2002 r., pkt 3, 4.

²¹ Do sądu odsyłającego należy ustalenie, czy te łączne warunki są spełnione w danej sytuacji faktycznej: zob. wyrok z dnia 4 października 2018 r., Ahmedbekova (C-652/16, EU:C:2018:801, pkt 89 i przytoczone tam orzecznictwo).

b) Wewnętrzne aspekty grupy

25. Z treści art. 10 ust. 1 lit. d) akapit drugi dyrektywy 2011/95 jasno wynika, że płeć²² i aspekty związane z płcią mogą mieć znaczenie dla ustalenia istnienia szczególnej grupy społecznej. W niektórych sytuacjach płeć może być wystarczającym kryterium do zdefiniowania takiej grupy²³. Według UNHCR kobiety stanowią wyraźny przykład podgrupy społecznej, zdefiniowanej przez wrodzone cechy, która często jest traktowana inaczej niż mężczyźni. W niektórych społeczeństwach kobiety mogą stanowić szczególną grupę społeczną, ponieważ doświadczają systemowej dyskryminacji w korzystaniu z praw podstawowych w porównaniu z mężczyznami²⁴.

26. W niniejszej sprawie wnioskodawczynie nie twierdzą, że są uprawnione do ochrony międzynarodowej wyłącznie ze względu na płeć. Twierdzą one, że nie mogą wyrzec się wartości, norm i zachowań opartych na przekonaniu o równości płci, które przyjęły w Niderlandach. Powstaje zatem pytanie, czy takie przekonanie może stanowić wspólny rys lub wspólne przekonanie na tyle istotne z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go. Najpierw rozważę znaczenie pojęć „rysu” i „przekonania”, a następnie zbadam wymóg, że musi istnieć wspólne przekonanie, które jest na tyle istotne z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go.

1) Znaczenie pojęć „rysu” i „przekonania”

27. Sąd odsyłający wskazuje, że wartości, normy i zachowania, które wnioskodawczynie, jak twierdzą, przyjęły podczas pobytu w Niderlandach, mogą stanowić „rys”, który jest na tyle istotny z punktu widzenia tożsamości, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go.

28. Dyrektywa 2011/95 nie definiuje zawartych w jej art. 10 ust. 1 lit. d) pojęć „cechy wrodzonej” i „rysu na tyle istotnego z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go”. Słownikowe definicje „rysu” osoby odwołują się do „cechy lub właściwości należącej typowo do tej osoby i służącej do jej identyfikacji”. „Wrodzony” oznacza „przyrodzony” lub „zdeteminowany przez czynniki występujące u danej osoby od urodzenia”. Przykładami cech wrodzonych są wzrost, kolor oczu i dziedzictwo genetyczne. Dyrektywa 2011/95 zawiera jeden przykład „wspólnej cechy”, a mianowicie orientacji seksualnej²⁵.

²² Dyrektywa 2011/95 nie definiuje płci, która została zdefiniowana w innym miejscu jako „społecznie skonstruowane role, zachowania, działania i atrybuty, które dane społeczeństwo uznaje za odpowiednie dla kobiet lub mężczyzn” [zob. art. 3 lit. c) Konwencji o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (zwanej dalej „konwencją stambulską”), która weszła w życie w dniu 1 sierpnia 2014 r. (*Council of Europe Treaty Series* – nr 210)]. W dniu 9 maja 2023 r. Parlament Europejski zatwierdził przystąpienie Unii Europejskiej do tej konwencji [zob. też opinia 1/19 (Konwencja stambulska) z dnia 6 października 2021 r., EU:C:2021:832].

²³ Opinia rzecznika generalnego R. de la Toura w sprawie Intervyuirasht organ na DAB pri MS (Kobiety będące ofiarami przemocy domowej) (C-621/21, EU:C:2023:314, pkt 73).

²⁴ UNHCR, *Guidelines on International Protection: Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 protocol relating to the Status of Refugees* (wytyczne dotyczące ochrony międzynarodowej: prześladowanie ze względu na płeć w kontekście art. 1A ust. 2 konwencji z 1951 r. lub protokołu do niej z 1967 r. dotyczącego statusu uchodźców), 2002, pkt 30, 31; Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (EASO), *Wytyczne EASO w sprawie przynależności do szczególnej grupy społecznej*, 2020, s. 21; opinia rzecznika generalnego R. de la Toura w sprawie Intervyuirasht organ na DAB pri MS (Kobiety będące ofiarami przemocy domowej) (C-621/21, EU:C:2023:314, pkt 71).

²⁵ Zobacz też wyrok z dnia 7 listopada 2013 r., X i in. (od C-199/12 do C-201/12, EU:C:2013:720, pkt 46).

29. Definicje te prowadzą mnie do wniosku, że przyjęcie pewnych wartości, norm i zachowań nie może zostać określone jako „rys”²⁶. Pojęcie „przekonania”, oznaczające „akceptację lub poczucie, że coś jest prawdą”, wydaje się być bardziej adekwatne do sytuacji, w jakiej znajdują się wnioskodawczynie.

30. W świetle stanowiska rządu niderlandzkiego należy następnie zbadać, czy wspólne przekonanie, o którym mowa w art. 10 ust. 1 lit. d) tiret pierwsze dyrektywy 2011/95, należy interpretować jako dorozumiane odniesienie do przekonań religijnych lub politycznych. Komisja wskazuje, że użycie słowa „Glaubensüberzeugung” w niemieckiej wersji językowej może budzić pewne wątpliwości co do tego, czy dane przekonanie musi mieć charakter religijny.

31. Artykuł 10 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2011/95, który dotyczy prześladowania ze względu na religię, odnosi się do „przekonań teistycznych, nieteistycznych i ateistycznych”. Na przykład w niemieckiej, angielskiej, francuskiej i niderlandzkiej wersji dyrektywy 2011/95 używa się terminów „religiöse Überzeugung”, „religious belief”, „croyance religieuse” i „godsdienstige overtuigingen”. Natomiast słowa użyte w art. 10 ust. 1 lit. d) w tych, odpowiednio, językach to „Glaubensüberzeugung”, „belief”, „croyance” i „geloof”.

32. Artykuł 10 ust. 1 lit. e) dyrektywy 2011/95, który dotyczy prześladowania ze względów politycznych, odnosi się do posiadania opinii, idei lub przekonania w kwestii dotyczącej podmiotów potencjalnie dopuszczających się prześladowania, określonych w jej art. 6, oraz ich polityki lub metod.

33. Artykuł 10 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2011/95 odnosi się zatem do religijnych przekonań teistycznych, nieteistycznych i ateistycznych; art. 10 ust. 1 lit. e) do politycznych opinii, idei lub przekonań; a art. 10 ust. 1 lit. d) do przekonań na tyle istotnych z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się ich²⁷. Na tej podstawie wydaje się, że nie ma żadnych argumentów z zakresu wykładni literalnej lub systemowej na poparcie tezy, że przekonanie w rozumieniu art. 10 ust. 1 lit. d) musi mieć charakter religijny lub polityczny²⁸. Przeciwna interpretacja nie uwzględniałaby ponadto tego, że w ramach danej religii może istnieć szereg poglądów na podstawowe kwestie i że dana osoba może zmienić swoje poglądy na te kwestie bez przechodzenia na inną religię²⁹.

²⁶ Istotne może być dodanie, że art. 10 ust. 1 lit. d) tiret pierwsze dyrektywy 2011/95 stanowi, że grupa może też stanowić szczególną grupę społeczną, jeżeli jej członkowie mają wspólną nieusuwalną przeszłość. Nie jestem przekonany, czy ten wzgląd jest istotny w niniejszej sprawie. Można oczywiście twierdzić, że osoby takie jak wnioskodawczynie, które spędziły znaczną część etapu życia, w którym kształtowała się ich tożsamość, w państwie członkowskim, mają wspólną nieusuwalną przeszłość. Jednak w niniejszej sprawie nie wydaje się, aby podnoszony był argument, że wnioskodawczynie mogą mieć uzasadnioną obawę przed prześladowaniem ze względu na taką wspólną przeszłość.

²⁷ Pozostaje to bez uszczerbku dla sytuacji, w których przekonanie w rozumieniu art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95 może być oparte na czynnikach politycznych lub religijnych lub pozostawać pod ich wpływem oraz w których czynniki te mogą odgrywać rolę w postrzeganiu grupy przez społeczeństwo w kraju pochodzenia.

²⁸ Zobacz też motywy 29 i 30 dyrektywy 2011/95, które wyraźnie odróżniają powody prześladowania wymienione w jej art. 10 ust. 1.

²⁹ Innymi słowy – edykty religijne i dogmaty wiary nie wykluczają istnienia szeregu rozbieżnych przekonań religijnych wśród wiernych. Na przykład katolicy mogą być przekonani, że kobiety powinny mieć możliwość przyjmowania święceń kapłańskich, pomimo że kanon 1024 tego zabrania.

2) Czy określone przekonanie jest wspólnym przekonaniem na tyle istotnym z punktu widzenia tożsamości lub sumienia, że nie należy nikogo zmuszać do wyrzeczenia się go?

34. Przekonanie o równości płci kształtuje szereg wyborów związanych z nauką i wyborem kariery zawodowej, zakresem i charakterem działań w sferze publicznej, możliwością osiągnięcia niezależności ekonomicznej przez pracę poza domem, życiem z rodziną lub samotnie oraz swobodnym wyborem partnera. Kwestie te mają fundamentalne znaczenie dla tożsamości jednostki³⁰.

35. Artykuł 2 i art. 3 ust. 3 TUE uznają równość płci za jedną z podstawowych wartości i celów Unii, a orzecznictwo Trybunału uznaje ją za podstawową zasadę prawa Unii. Artykuł 8 TFUE stanowi, że Unia Europejska zmierza do zniesienia nierówności oraz wspierania równości mężczyzn i kobiet we wszystkich swoich działaniach. Artykuł 19 TFUE umożliwia Unii wprowadzenie przepisów mających na celu zwalczanie dyskryminacji ze względu na płeć. Artykuł 157 TFUE ustanawia zasadę równości wynagrodzeń za pracę takiej samej wartości i stanowi podstawę prawną do przyjęcia przepisów dotyczących równości płci w dziedzinie zatrudnienia. Artykuł 157 ust. 4 TFUE uznaje akcję afirmatywną za środek do osiągnięcia równości płci.

36. Od czasu przyjęcia w latach 70. pierwszych dyrektyw w tej dziedzinie Unia opracowała obszerne prawodawstwo dotyczące równości płci, głównie w dziedzinie zatrudnienia, w tym w kwestiach takich jak równość wynagrodzeń, zabezpieczenie społeczne, zatrudnienie, warunki pracy i molestowanie³¹. Przepisy te zakazują bezpośredniej i pośredniej dyskryminacji ze względu na płeć i ustanawiają egzekwowalne prawa jednostek w porządkach prawnych państw członkowskich³².

37. Wartości, normy i zachowania, które, jak twierdzą wnioskodawczynie, przyjęły one podczas pobytu w Niderlandach, odzwierciedlają również szereg praw podstawowych zawartych obecnie w karcie praw podstawowych. Artykuł 21 ust. 1 karty obejmuje prawo do niedyskryminacji ze względu na płeć; art. 23 uznaje prawo do równości mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym w zakresie zatrudnienia, pracy i wynagrodzenia³³; art. 9 odnosi się do prawa do swobodnego zawarcia małżeństwa; art. 11 dotyczy wolności wypowiedzi; art. 14 gwarantuje prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego, a art. 15 przewiduje prawo do

³⁰ Erik Erikson był jednym z pierwszych psychologów, którzy opisali pojęcie tożsamości w kontekście rozwoju osobowości. Uważał on, że tożsamość umożliwia osobie poruszanie się w życiu z celem i kierunkiem oraz z poczuciem wewnętrznej spójności i ciągłości w czasie i miejscu. Tożsamość ma charakter psychospołeczny i kształtuje się w wyniku przenikania się indywidualnych zdolności biologicznych i psychologicznych w połączeniu z możliwościami i wsparciem oferowanym przez kontekst społeczny danej osoby. Tożsamość z reguły staje się centralną kwestią w okresie dojrzewania, kiedy jednostka odnosi się do pytań dotyczących wyglądu, wyboru zawodu, aspiracji w zakresie kariery, nauki, związków, seksualności, poglądów politycznych i społecznych, osobowości i zainteresowań. Kluczowe pytania dotyczące tożsamości często wymagają dalszej refleksji i rewizji w późniejszym okresie życia. Gałąź psychologii zajmująca się tożsamością i pojęciem „ja” rozwinęła i udoskonaliła teorie Eriksona. Zobacz na przykład S. Branje, E.L. de Moor, J. Spitzer, A.I. Becht, Dynamics of Identity Development in Adolescence: A Decade in Review, *Journal of Research on Adolescence*, 2021, 1(4), s. 908–927.

³¹ Zobacz na przykład dyrektywa 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (Dz.U. 2006, L 204, s. 23), dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/41/UE z dnia 7 lipca 2010 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn prowadzących działalność na własny rachunek oraz uchylająca dyrektywę Rady 86/613/EWG (Dz.U. 2010, L 180, s. 1) i dyrektywa Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (Dz.U. 2004, L 373, s. 37).

³² Już w 1976 r. Trybunał orzekł, że zasada równości wynagrodzeń kobiet i mężczyzn przewidziana w prawie Unii ma skutek bezpośredni, tak że jednostka może powoływać się na nią przeciwko swojemu pracodawcy (wyrok z dnia 8 kwietnia 1976 r., Defrenne, 43/75, EU:C:1976:56).

³³ Prawo wszystkich osób do równości wobec prawa i ochrony przed dyskryminacją stanowi powszechne prawo uznane w Powszechnej deklaracji praw człowieka.

podejmowania pracy i wyboru zawodu³⁴. Państwa członkowskie są również stronami konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, która ma na celu zapewnienie równości w zakresie przyznawania, realizacji i korzystania ze wszystkich praw człowieka przysługujących kobietom w dziedzinach życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturalnego, obywatelskiego i domowego³⁵.

38. Nie wątpię, że wartość równości płci wywarła tak istotny wpływ na wiele osób, które spędziły swoje życie w Niderlandach, że stanowi ona nieusuwalną część ich tożsamości.

39. W świetle powyższego uważam, że nie można oczekiwać, że dziewczęta i kobiety, które przyjęły wartości, normy i zachowania odzwierciedlające przekonanie o równości płci, wyrzekną się tego przekonania, podobnie jak nie można oczekiwać, że dana osoba wyrzeknie się swoich przekonań religijnych lub politycznych lub zaprzeczy swojej orientacji seksualnej. Wynika z tego, że państwa członkowskie nie mogą oczekiwać, że dziewczęta i kobiety dostosują swoje zachowanie i aby chronić swoje bezpieczeństwo będą postępować dyskretnie, tym bardziej że z natury rzeczy aspekty tożsamości ukształtowane przez przekonanie o równości płci często manifestują się publicznie³⁶. Trybunał orzekł już w kontekście osób homoseksualnych, że art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95 nie przewiduje ograniczeń odnośnie do postawy lub zachowań członków szczególnej grupy społecznej w związku z ich tożsamością³⁷.

40. Powstaje zatem pytanie, czy wnioskodawczynie zaakceptowały i przyjęły przekonanie o równości płci tak silnie, że stało się ono częścią ich tożsamości³⁸. Biorąc pod uwagę wiek wnioskodawczyń i czas ich pobytu w Niderlandach, sąd odsyłający zasadnie zauważył, że spędziły one w tym państwie członkowskim znaczną część etapu ich życia, w którym kształtowała się ich tożsamość³⁹. Nie wątpię, że zanurzenie się przez wnioskodawczynie w kulturze tego państwa członkowskiego było głębokim doświadczeniem, które dało im możliwości i pokazało perspektywy ich przyszłości, których w przeciwnym razie mogłyby pozostać nieświadome. Jest zatem prawdopodobne, że w przeciwieństwie do swoich rówieśników w Iraku, którzy nie mieli takiego doświadczenia, przyjęły one sposób życia, który odzwierciedla uznanie i realizację ich praw podstawowych, w szczególności przekonanie o równości płci, w zakresie, w jakim zaakceptowały i przyjęły one owo przekonanie w takim stopniu, że stało się ono częścią ich charakteru. Właściwe organy, a ostatecznie sądy krajowe, powinny ocenić, w jakim zakresie ma to miejsce w indywidualnej sytuacji wnioskodawczyń, biorąc pod uwagę, w razie potrzeby, względy określone w art. 10 ust. 2 dyrektywy 2011/95⁴⁰.

³⁴ Zobacz też równoważne im postanowienia europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (EKPC), której sygnatariuszami są wszystkie państwa członkowskie, w szczególności jej art. 14 (zakaz dyskryminacji), art. 12 (prawo do zawarcia małżeństwa), art. 10 (wolność wyrażania opinii) i art. 2 Protokołu dodatkowego do EKPC (prawo do nauki).

³⁵ Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło tę konwencję w dniu 18 grudnia 1979 r. i weszła ona w życie w dniu 3 września 1981 r. (*United Nations Treaty Series*, Vol. 1249, s. 13). Unia Europejska nie jest jej stroną.

³⁶ Wyrok z dnia 7 listopada 2013 r., X i in. (od C-199/12 do C-201/12, EU:C:2013:720, pkt 70–75). Można zauważyć, że ocena Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) w wyroku z dnia 28 czerwca 2011 r. w sprawie Sufi i Elmi przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (CE:ECHR:2011:0628JUD000831907, § 275) odnosi się do innej kwestii, a mianowicie czy wnioskodawcy w tej sprawie byli narażeni na rzeczywiste ryzyko złego traktowania sprzecznego z art. 3 EKPC lub naruszenie art. 2 EKPC. To właśnie w tym kontekście ETPC rozważał, czy byłoby oni w stanie uniknąć tego ryzyka „grając w grę”.

³⁷ Wyrok z dnia 7 listopada 2013 r., X i in. (od C-199/12 do C-201/12, EU:C:2013:720, pkt 68).

³⁸ UNHCR, *Guidelines on International Protection: Membership of a particular social group within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees* (wytyczne dotyczące ochrony międzynarodowej: przynależność do określonej grupy społecznej w kontekście art. 1A ust. 2 konwencji z 1951 r. lub protokołu do niej z 1967 r. dotyczącego statusu uchodźców), 2002, pkt 15. Zobacz też wytyczne EASO w sprawie przynależności do szczególnej grupy społecznej, 2020, s. 16.

³⁹ Zobacz przypis 30 do niniejszej opinii.

⁴⁰ Zobacz pkt 45 niniejszej opinii.

c) Zewnętrzne aspekty grupy

41. Niezależnie od pewnych niejasności wydaje się, że sąd odsyłający zasadniczo dąży do ustalenia, w jaki sposób właściwe organy i sądy krajowe powinny ustalić, czy spełniony jest wymóg określony w art. 10 ust. 1 lit. d) tiret drugie dyrektywy 2011/95, a mianowicie czy określona grupa społeczna posiada odrębną tożsamość w danym państwie, ponieważ jest postrzegana przez otaczające ją społeczeństwo jako inna. Pytania te dotyczą kwestii związanych z ciężarem dowodu i oceną co do istoty roszczeń wnioskodawczyń.

1) Ciężar dowodu

42. Artykuł 4 ust. 3 dyrektywy 2011/95 stanowi, że ocena wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej jest przeprowadzana indywidualnie dla każdego przypadku i obejmuje: a) wszystkie istotne fakty odnoszące się do kraju pochodzenia, w tym również przepisy ustawowe i wykonawcze kraju pochodzenia oraz sposoby ich wykonywania; b) odpowiednie oświadczenia i dokumenty przedstawione przez wnioskodawcę; i c) indywidualną sytuację i osobiste uwarunkowania wnioskodawcy. Zgodnie z artykułem 4 ust. 1 dyrektywy 2011/95 państwa członkowskie mogą nałożyć na wnioskodawcę obowiązek jak najszybszego przedstawienia wszystkich elementów niezbędnych do uzasadnienia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, w tym powodów uzasadniających złożenie wniosku⁴¹. Wnioskodawcy muszą zatem przedstawić i uzasadnić powody, dla których obawiają się prześladowania w kraju pochodzenia.

43. Czy wymóg ten obejmuje także obowiązek wykazania, że szczególna grupa społeczna, do której należy wnioskodawca, posiada odrębną tożsamość w danym państwie, ponieważ jest postrzegana przez otaczające ją społeczeństwo jako inna, co zdaje się twierdzić rząd niderlandzki? Uważam, że nie. Oświadczenia, które wnioskodawca musi przedłożyć zgodnie z art. 4 ust. 1 dyrektywy 2011/95 w celu uzasadnienia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, stanowią jedynie punkt wyjścia dla dokonania przez właściwe organy faktów i okoliczności, które doprowadziły do złożenia tego wniosku. Przepis ten wymaga również, aby państwo członkowskie oceniło odpowiednie elementy wniosku we współpracy z wnioskodawcą⁴².

44. Trybunał orzekł, że w praktyce wymóg współpracy państwa członkowskiego przy ocenie skutkuje tym, że jeżeli z jakiegokolwiek powodu elementy przedstawione przez osobę ubiegającą się o ochronę międzynarodową są niekompletne, nieaktualne lub nieistotne, państwo członkowskie musi pomóc wnioskodawcy w zgromadzeniu wszystkich elementów niezbędnych do uzasadnienia wniosku. Państwa członkowskie mogą być w stanie uzyskać dostęp do niektórych kategorii dokumentów łatwiej niż wnioskodawcy⁴³. Wydaje się zatem, że ciężar ustalenia, że dana grupa społeczna ma odrębną tożsamość w danym państwie, spoczywa w równym stopniu na wnioskodawcy i państwie członkowskim, a nie wyłącznie na tym pierwszym podmiocie. W tym kontekście należy również przypomnieć, że zgodnie z art. 4 ust. 5 dyrektywy 2011/95 potwierdzanie treści oświadczeń wnioskodawcy, które nie są poparte dokumentami ani

⁴¹ Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy 2011/95.

⁴² Wyrok z dnia 19 listopada 2020 r., Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (Służba wojskowa i azyl) (C-238/19, EU:C:2020:945, pkt 52 i przytoczone tam orzecznictwo).

⁴³ Zobacz w tym względzie wyroki: z dnia 22 listopada 2012 r., M. (C-277/11, EU:C:2012:744, pkt 65, 66); z dnia 3 marca 2022 r., Secretary of State for the Home Department (Status uchodźcy bezpieczeństwa pochodzenia palestyńskiego) (C-349/20, EU:C:2022:151, pkt 64 i przytoczone tam orzecznictwo). Zobacz też EASO, Practical Guide: Evidence Assessment (praktyczny przewodnik: ocena dowodów), 2015 r.

innymi dowodami, nie jest konieczne, jeżeli, między innymi, oświadczenia wnioskodawcy zostały uznane za spójne i wiarygodne i nie są sprzeczne z dostępnymi szczegółowymi i ogólnymi informacjami mającymi znaczenie dla sprawy wnioskodawcy.

45. Artykuł 10 ust. 2 dyrektywy 2011/95 stanowi, że w kontekście oceny, czy obawa wnioskodawcy przed prześladowaniem jest uzasadniona, bez znaczenia jest, czy rzeczywiście odznacza się on cechą powodującą prześladowanie, jeżeli tylko taka cecha jest przypisywana wnioskodawcy przez podmiot dopuszczający się prześladowania⁴⁴. Z treści tego przepisu jasno wynika, że znajduje on zastosowanie po ustaleniu istnienia szczególnej grupy społecznej. Wbrew temu, co sugeruje sąd odsyłający, ocena postrzegania podmiotów dopuszczających się prześladowania nie zastępuje ani nie czyni mniej ważnym ustalenia, czy grupa ma odrębną tożsamość w kraju pochodzenia. Wpływa ona jedynie na zakres, w jakim należy wykazać, że wnioskodawca jest członkiem tej grupy społecznej, ponieważ do celów wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej może wystarczyć wykazanie, że jest on postrzegany jako taki⁴⁵.

2) Ocena co do istoty

46. Trybunał przyznał, że istnienie przepisów karnych wymierzonych konkretnie w osoby homoseksualne może przemawiać za uznaniem, że osoby te tworzą odrębną grupę, którą otaczające ją społeczeństwo postrzega jako inną. Podobnie fakt, że społeczeństwo akceptuje pewne zachowania mężczyzn, podczas gdy te same zachowania kobiet są karalne, wskazuje, że otaczające je społeczeństwo postrzega kobiety lub pewne kategorie kobiet jako inne. Właściwe organy powinny zatem wziąć pod uwagę przepisy prawne oraz obyczaje społeczne i kulturowe w kraju pochodzenia wnioskodawcy⁴⁶.

47. Agencja Unii Europejskiej ds. Azylu (zwana dalej „AUEA”)⁴⁷ w niedawnych wytycznych krajowych dotyczących Iraku określiła grupy osób, które otaczające je społeczeństwo postrzega jako inne. Zgodnie z tymi wytycznymi krajowymi osoby, w szczególności kobiety, które naruszają obyczaje społeczne, mogą być postrzegane jako amoralne oraz są napiętnowane i narażone na poważną krzywdę⁴⁸. Zgodnie z doniesieniami takie naruszenia obejmują pozamałżeńskie stosunki seksualne, bycie ofiarą gwałtu lub innych form przemocy seksualnej, odmowę poślubienia mężczyzny wybranego przez rodzinę⁴⁹, małżeństwo wbrew życzeniom rodziny, nieodpowiedni wygląd lub ubiór oraz niedopuszczalne kontakty lub randki. Według doniesień akceptowalne

⁴⁴ Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 4 października 2018 r., Ahmedbekova (C-652/16, EU:C:2018:801, pkt 85).

⁴⁵ Zobacz analogicznie wyrok z dnia 25 stycznia 2018 r., F (C-473/16, EU:C:2018:36, pkt 31, 32) i opinia rzecznika generalnego P. Mengozziego w sprawie Fathi (C-56/17, EU:C:2018:621, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo).

⁴⁶ Zobacz art. 4 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2011/95; opinie rzecznik generalnej E. Sharpston w sprawach połączonych X (od C-199/12 do C-201/12, EU:C:2013:474, pkt 35) i w sprawie Shepherd (C-472/13, EU:C:2014:2360, pkt 56). Zobacz też opinia rzecznika generalnego R. de la Toura w sprawie Intervuiraht organ na DAB pri MS (Kobiety będące ofiarami przemocy domowej) (C-621/21, EU:C:2023:314, pkt 72, 73 i przytoczone tam orzecznictwo).

⁴⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2303 z dnia 15 grudnia 2021 r. ustanawiające Agencję Unii Europejskiej ds. Azylu i uchylające rozporządzenie (UE) nr 439/2010 (Dz.U. 2021, L 468, s. 1) ustanowiło AUEA w celu zastąpienia EASO i przejścia jego funkcji.

⁴⁸ AUEA, Country Guidance: Iraq – Common analysis and guidance note (wytyczne krajowe: Irak, wspólna analiza i wytyczne), 2022, w szczególności punkty 2.13 i 2.17. UNHCR uważa, że w zależności od indywidualnych okoliczności osoby postrzegane jako naruszające surowe zasady islamu mogą potrzebować międzynarodowej ochrony uchodźców ze względu na swoją religię lub przynależność do szczególnej grupy społecznej; UNHCR, International Protection Considerations with Regard to People Fleeing the Republic of Iraq (względny ochrony międzynarodowej w odniesieniu do osób uciekających z Republiki Iraku), 2019, s. 79, 80.

⁴⁹ Małżeństwa dzieci są stałym zjawiskiem w Iraku, gdzie wiek wymagany do zawarcia małżeństwa wynosi 15 lat za zgodą rodziców i 18 lat bez takiej zgody [EUAA, Country Guidance: Iraq, Common analysis and guidance note (wytyczne krajowe: Irak, wspólna analiza i wytyczne), 2022, pkt 2.16]. Według organizacji partnerskiej Girls not Brides 28 % dziewcząt w Iraku wychodzi za mąż przed ukończeniem 18. roku życia, a 7 % przed ukończeniem 15. roku życia. Ogólnie na temat małżeństw dzieci zob. rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 4 lipca 2018 r. zatytułowana „W kierunku zewnętrznej strategii UE dotyczącej przeciwdziałania wczesnym i przymusowym małżeństwom – następne kroki” [2017/2275(INI)].

miejsca pracy dla kobiet są ograniczone do sektorów związanych z domem i departamentów rządowych. Społeczeństwo odrzuca kobiety i dziewczęta pracujące w sklepach, kawiarniach, branży rozrywkowej, pielęgniarstwa lub transportowej. Działalność publiczna kobiet, w tym ich obecność i aktywność w Internecie, może prowadzić do molestowania. Udział kobiet w protestach może być ograniczany ze względu na obawy ich rodzin o negatywny odbiór. Zniesławienie na tle seksualnym może narazić je na stygmatyzację ze strony społeczeństwa lub bycie uznany za osoby, które naruszyły honor rodziny⁵⁰.

48. Z powyższego wynika, że dziewczęta i kobiety, które są przekonane o równości płci, mogą być postrzegane jako naruszające obyczaje społeczne w Iraku, jeżeli wyrażają swoje przekonanie, na przykład poprzez oświadczenia lub zachowania związane z wyborami dotyczącymi takich kwestii jak nauka, kariera i praca poza domem, zakres i charakter działań w sferze publicznej, decyzje dotyczące tego, czy żyć samotnie, czy z rodziną, oraz swobodny wybór partnera. Do właściwych organów i sądów krajowych należy ustalenie, czy tak jest w przypadku wnioskodawczyń w ich indywidualnej sytuacji.

d) Prześladowanie

49. Niektóre podmioty zgłaszające uwagi stwierdziły, że wnioskodawczynie nie przedstawiły żadnych dowodów wskazujących na to, że po powrocie do państwa pochodzenia byłyby narażone na akty prześladowania. Jest to kwestia odmienna od pytania o to, czy są one członkami szczególnej grupy społecznej w rozumieniu art. 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95, choć jest z nim powiązana⁵¹. Sąd odsyłający nie dąży do uzyskania wytycznych dotyczących wykładni przepisów dyrektywy 2011/95, które odnoszą się konkretnie do oceny uzasadnionej obawy przed prześladowaniem. Wystarczy wskazać, że zgodnie z art. 8 ust. 2 tej dyrektywy, oceniając, czy wnioskodawca ma uzasadnione powody, aby obawiać się, że będzie prześladowany, państwa członkowskie uwzględniają, między innymi, ogólną sytuację panującą w określonej części kraju pochodzenia. W tym celu powinny uzyskać dokładne i aktualne informacje z odpowiednich źródeł, takich jak UNHCR i AUEA.

50. Najnowsze wytyczne krajowe w sprawie Iraku wskazują, że dziewczęta i kobiety naruszające obyczaje społeczne mogą być narażone na akty na tyle poważne, że można je uznać za akty prześladowania⁵². Jest zatem możliwe, że ze względu na ich postrzeganie jako innych pod tym względem⁵³, wnioskodawczynie lub ich bliska rodzina będą narażone na represje stanowiące prześladowanie w rozumieniu art. 9 dyrektywy 2011/95. Ocena prawdopodobieństwa i wagi tego ryzyka w sytuacji wnioskodawczyń należy ponownie do właściwych organów i sądów krajowych.

⁵⁰ Zobacz na przykład EASO, raport informacyjny na temat kraju pochodzenia zatytułowany „Iraq: Key socio-economic indicators for Baghdad, Basra and Erbil” (Irak: kluczowe wskaźniki społeczno-ekonomiczne dla Bagdadu, Basry i Erbilu), 2020, w szczególności pkt 1.4; AUEA, wytyczne krajowe zatytułowane „Iraq – Common analysis and guidance note” (Irak – wspólna analiza i wytyczne), 2022, w szczególności pkt 2.13 i 2.16.4; raport Humanists International na temat Iraku z dnia 28 października 2020 r., w szczególności punkt zatytułowany „Discrimination against women and minorities” (dyskryminacja kobiet i mniejszości).

⁵¹ Opinia rzecznika generalnego R. de la Toura w sprawie Intervyuirasht organ na DAB pri MS (Kobiety będące ofiarami przemocy domowej) (C-621/21, EU:C:2023:314, pkt 74–77 i przytoczone tam orzecznictwo).

⁵² Zobacz punkt 47 niniejszej opinii.

⁵³ Artykuł 9 ust. 3 dyrektywy 2011/95 wymaga istnienia związku między powodami określonymi w art. 10 tej dyrektywy a aktami prześladowania określonymi w jej art. 9 ust. 1 lub brakiem ochrony przed takimi aktami.

B. W przedmiocie pytania trzeciego

51. Trzecie pytanie składa się z dwóch części. Po pierwsze, sąd odsyłający pyta co do zasady, czy w przypadku wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej prawo Unii wymaga, aby organ wydający decyzję ustalił i uwzględnił najlepszy interes dziecka, ponieważ pojęcie to jest przywołane w art. 24 ust. 2 karty. Po drugie, sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy odpowiedź na pierwszą część pytania byłaby inna, jeżeli najlepszy interes dziecka powinien zostać uwzględniony w ramach tego, co określa on jako „udzielenie zezwolenia na pobyt na zasadach ogólnych”.

52. W tym kontekście istotne jest, że postępowanie toczące się przed sądem odsyłającym dotyczy kolejnych, a nie pierwszych wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej⁵⁴.

1. Część pierwsza

53. Artykuł 2 lit. k) dyrektywy 2011/95 definiuje małoletniego, innymi słowy dziecko, jako „obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca, który nie ukończył 18 lat”.

54. Artykuł 24 ust. 2 i art. 51 ust. 1 karty potwierdzają fundamentalny charakter praw dziecka i wymóg, aby państwa członkowskie przestrzegały tych praw przy wdrażaniu prawa Unii. Dyrektywę 2011/95 należy zatem interpretować i stosować w świetle art. 24 ust. 2 karty⁵⁵. Odzwierciedla to motyw 16 dyrektywy 2011/95, który stanowi, że celem dyrektywy jest wspieranie stosowania, między innymi, art. 24 karty, oraz jej motyw 18, który stanowi, że wdrażając dyrektywę, państwa członkowskie powinny w pierwszym rzędzie dążyć do najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka zgodnie z Konwencją ONZ o prawach dziecka z 1989 r.⁵⁶. Oceniając najlepszy interes dziecka, państwa członkowskie powinny w szczególności należycie uwzględnić zasadę jedności rodziny, jego dobrostan i rozwój społeczny, względy bezpieczeństwa i ochrony oraz jego poglądy odpowiednio do wieku i poziomu dojrzałości.

55. Artykuł 4 ust. 3 lit. c) dyrektywy 2011/95 wymaga, aby ocena wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej była przeprowadzana indywidualnie dla każdego przypadku i uwzględniała indywidualną sytuację i osobiste uwarunkowania wnioskodawcy, w tym takie czynniki jak jego przeszłość, płeć i wiek – by ocenić, czy w świetle osobistych uwarunkowań wnioskodawcy akty,

⁵⁴ Trybunał orzekł, że ponieważ art. 40 ust. 2 dyrektywy 2013/32 nie dokonuje rozróżnienia między pierwotnym wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej a kolejnym wnioskiem w odniesieniu do charakteru elementów lub ustaleń mogących wykazać, że wnioskodawca kwalifikuje się jako beneficjent ochrony międzynarodowej na mocy dyrektywy 2011/95, ocena ustaleń i okoliczności na poparcie tych wniosków powinna w obydwu przypadkach zostać przeprowadzona zgodnie z art. 4 dyrektywy 2011/95 [wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Nowe elementy lub ustalenia), C-921/19, EU:C:2021:478, pkt 40].

⁵⁵ Zobacz analogicznie wyroki: z dnia 9 września 2021 r., Bundesrepublik Deutschland (Członek rodziny) (C-768/19, EU:C:2021:709, pkt 38); z dnia 1 sierpnia 2022 r., Bundesrepublik Deutschland (Łączenie rodziny z małoletnim uchodźcą) (C-273/20 i C-355/20, EU:C:2022:617, pkt 36–39 i przytoczone tam orzecznictwo).

⁵⁶ Podpisana w dniu 20 listopada 1989 r. (*United Nations Treaty Series*, Vol. 1577, s. 3). Zgodnie z wyjaśnieniami dotyczącymi karty praw podstawowych (Dz.U. 2007, C 303, s. 17) art. 24 karty jest oparty na Konwencji o prawach dziecka, ratyfikowanej przez wszystkie państwa członkowskie, w szczególności na jej artykułach 3, 9, 12 i 13. Zobacz analogicznie wyrok z dnia 4 października 2018 r., Ahmedbekova (C-652/16, EU:C:2018:801, pkt 64).

których doświadczył lub na które mógłby zostać narażony, stanowią prześladowanie lub poważną krzywdę. Artykuł 9 ust. 2 lit. f) tej dyrektywy precyzuje, że akty prześladowania mogą przybierać między innymi formę działań wymierzonych w dzieci⁵⁷.

56. W świetle powyższych rozważań – i jak wskazuje orzecznictwo Trybunału⁵⁸ – uważam, że najlepszy interes dziecka musi być ustalany indywidualnie i brany pod uwagę przy ocenie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej, w tym kolejnych wniosków.

57. Rząd niderlandzki podnosi, że właściwe organy niderlandzkie w wystarczającym stopniu uwzględniają najlepszy interes dziecka, ponieważ jest on odpowiednio odzwierciedlony we wszystkich proceduralnych aspektach rozpatrywania wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej dotyczącego dzieci lub z ich udziałem, na przykład poprzez zastosowanie procedur wysłuchania dostosowanych do potrzeb dzieci⁵⁹.

58. Stosowanie zabezpieczeń proceduralnych dostosowanych do potrzeb dzieci ma ogromne znaczenie praktyczne. Jednak nic w art. 24 karty, w art. 3, 9, 12 i 13 konwencji o prawach dziecka, na której opiera się ten artykuł karty, w dyrektywie 2011/95 lub w orzecznictwie Trybunału nie wskazuje na to, że najlepszy interes dziecka nie powinien zostać uwzględniony przy ocenie co do istoty wniosków dotyczących dzieci. Artykuł 24 ust. 2 karty stanowi, że najlepszy interes dziecka „należy” uwzględnić we „wszystkich” działaniach dotyczących dzieci⁶⁰. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału ustalenie najlepszego interesu dziecka jest możliwe jedynie poprzez przeprowadzenie ogólnej i pogłębionej oceny sytuacji tego dziecka⁶¹. W tym kontekście ekspertyza specjalistów może być pomocna lub nawet niezbędna. Komisja słusznie wskazuje, że zgodnie z art. 10 ust. 3 dyrektywy 2013/32 państwa członkowskie zapewniają, aby decyzje organu rozstrzygającego w sprawie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej były podejmowane po odpowiednim rozpatrzeniu oraz aby personel rozpatrujący wnioski i podejmujący decyzje miał, w razie potrzeby, możliwość skonsultowania się z ekspertami na temat, między innymi, kwestii związanych z dziećmi⁶².

59. Mogę dodać, że w przypadku mającej znaczenie dla sprawy i istotnej zmiany okoliczności lub stanu zdrowia dziecka między datą oceny jego pierwotnego wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej a kolejnym wnioskiem w celu ustalenia najlepszego interesu dziecka zasadna może być jego ponowna ocena⁶³.

⁵⁷ Szereg innych przepisów dyrektywy 2011/95, jak również jej motyw 38, także odzwierciedlają wymogi art. 24 karty. Artykuł 20 ust. 3 dyrektywy 2011/95 wymaga, aby państwa członkowskie uwzględniały specyficzną sytuację osób szczególnie podatnych na zagrożenia, takich jak małoletni. Artykuł 20 ust. 5 tej dyrektywy stanowi, że wdrażając przepisy jej rozdziału VII dotyczące dzieci, państwa członkowskie przywiązują szczególną uwagę do najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka. Przepisy rozdziału VII dotyczą, na przykład, dostępu do kształcenia i opieki zdrowotnej (odpowiednio art. 27 ust. 1 i art. 30 dyrektywy 2011/95). Wymogi określone w art. 20 ust. 3 i 5 nie obejmują jednak wdrożenia przepisów rozdziału II dyrektywy 2011/95, tj. przepisów odnoszących się konkretnie do oceny wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej.

⁵⁸ Wyrok z dnia 9 września 2021 r., Bundesrepublik Deutschland (Członek rodziny) (C-768/19, EU:C:2021:709, pkt 38).

⁵⁹ Zgodnie z art. 15 ust. 3 lit. e) dyrektywy 2013/32.

⁶⁰ Zobacz też Komentarz ogólny nr 14 (2013) Komitetu Praw Dziecka w sprawie prawa dziecka do zabezpieczenia jego najlepiej pojętego interesu jako sprawy nadrzędnej (art. 3 pkt 1) (CRC/C/GC/14), w którym wyjaśniono, że najlepszy interes dziecka składa się z prawa materialnego, zasady interpretacyjnej i zasady postępowania.

⁶¹ Zobacz analogicznie wyrok z dnia 14 stycznia 2021 r., Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Powrót małoletniego bez opieki) (C-441/19, EU:C:2021:9, pkt 46).

⁶² Zobacz zwłaszcza art. 10 ust. 3 lit. d) dyrektywy 2013/32.

⁶³ Zobacz EASO, Practical guide on the best interests of the child in asylum procedures (przewodnik praktyczny: kwalifikowanie do objęcia ochroną międzynarodową), 2019, s. 13, w którym stwierdza się, że uwzględnienie najlepszego interesu dziecka w pierwszym rzędzie jest procesem ciągłym, który wymaga oceny przed podjęciem jakiegokolwiek ważnej decyzji administracyjnej.

60. Decyzje dotyczące tego, kiedy i jak dokładnie tego typu kwestie powinny zostać ustalone i uwzględnione, należą do zakresu autonomii proceduralnej państw członkowskich, z zastrzeżeniem przestrzegania zasad równoważności i skuteczności⁶⁴.

61. Ocena najlepszego interesu jest zatem wymagana, aby decyzja w sprawie wniosku małoletniego o udzielenie ochrony międzynarodowej lub taka, która dotyczy małoletniego lub ma dla niego poważne konsekwencje⁶⁵, była zgodna z wymogami dyrektywy 2011/95 w świetle art. 24 ust. 2 i art. 51 ust. 1 karty. Właściwa ocena może uwzględniać takie czynniki jak wiek chronologiczny, wiek biologiczny, płeć, wymóg szczególnego traktowania, sytuacja rodzinna, edukacja oraz stan zdrowia fizycznego i psychicznego⁶⁶.

62. W tym kontekście zgadzam się z uwagami rządów czeskiego, węgierskiego i niderlandzkiego, że najlepszy interes dziecka jest tylko jednym z elementów oceny wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, przy czym ma on pierwszorzędne znaczenie. Należy przypomnieć, że celem dyrektywy 2011/95 jest identyfikacja osób, które, zmuszone okolicznościami, rzeczywiście i zgodnie z prawem potrzebują ochrony międzynarodowej w Unii Europejskiej. Ochrona międzynarodowa jest dostępna wyłącznie dla uchodźców i osób kwalifikujących się do ochrony uzupełniającej w rozumieniu, odpowiednio, art. 2 lit. d) i f) tej dyrektywy. W tym kontekście prawnym właściwe organy muszą traktować najlepszy interes dziecka jako kwestię nadrzędną⁶⁷, a przyznanie statusu uchodźcy i ochrony uzupełniającej obywatelom państw trzecich w sytuacjach pozbawionych związku z racją bytu międzynarodowej ochrony byłoby sprzeczne z ogólną systematyką i celami dyrektywy 2011/95⁶⁸.

63. Jako przykład wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, w przypadku którego najlepszy interes dziecka ma szczególne znaczenie, można przywołać sytuację, w której szczególna umysłowa lub fizyczna podatność dziecka na zagrożenia wskazuje, że czyny, których nie można by uznać za akty prześladowania, gdyby miały wpływ na dziecko niedotknięte taką podatnością lub na osobę dorosłą, mogłyby mieć na to dziecko poważniejszy wpływ, biorąc pod uwagę inne istotne okoliczności, takie jak dostępność wsparcia rodzinnego w państwie pochodzenia, tak że stanowiłyby one akty prześladowania w rozumieniu art. 9 dyrektywy 2011/95. Najlepszy interes dziecka jest również szczególnie ważny w kontekście form prześladowania dzieci⁶⁹.

64. Taka sytuacja wyraźnie różni się od okoliczności, które doprowadziły do wydania wyroku w sprawie M'Bodj⁷⁰, w którym Trybunał orzekł, że brak odpowiedniej opieki zdrowotnej w kraju pochodzenia wnioskodawcy nie stanowi niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, chyba że wnioskodawca cierpiący na poważną chorobę jest celowo pozbawiony opieki zdrowotnej, oraz że

⁶⁴ Zobacz analogicznie wyrok z dnia 9 września 2020 r., *Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides* (Odrzucenie kolejnego wniosku – Termin do wniesienia skargi) (C-651/19, EU:C:2020:681, pkt 34, 35 i przytoczone tam orzecznictwo).

⁶⁵ Zobacz analogicznie wyroki: z dnia 11 marca 2021 r., *État belge* (Powrót rodzica małoletniego) (C-112/20, EU:C:2021:197, pkt 33–38); z dnia 17 listopada 2022 r., *Belgische Staat* (Małoletni uchodźca pozostający w związku małżeńskim) (C-230/21, EU:C:2022:887, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).

⁶⁶ Zobacz analogicznie wyrok z dnia 14 stycznia 2021 r., *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (Powrót małoletniego bez opieki) (C-441/19, EU:C:2021:9, pkt 47).

⁶⁷ Na przykład jeśli organ wydający decyzję rozsądnie zakłada, że wniosek rodziców o udzielenie ochrony międzynarodowej nie zostanie rozpatrzony pozytywnie, to w najlepszym interesie dziecka może leżeć powrót z rodzicami do kraju pochodzenia.

⁶⁸ Zobacz analogicznie wyrok z dnia 18 grudnia 2014 r., *M'Bodj* (C-542/13, EU:C:2014:2452, pkt 44).

⁶⁹ Zobacz analogicznie wyrok z dnia 5 września 2012 r., *Y i Z* (C-71/11 i C-99/11, EU:C:2012:518, pkt 65, 66); podobnie *Guidelines on International Protection No. 8: Child Asylum Claims under Articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees* (wytyczne w sprawie ochrony międzynarodowej nr 8: wnioski o azyl dla dzieci na podstawie art. 1(A)2 i 1(F) konwencji z 1951 r. lub protokołu z 1967 r. dotyczącego statusu uchodźców), 2009, pkt 15–17. Zobacz też punkt tych wytycznych dotyczący form prześladowania dzieci.

⁷⁰ Wyrok z dnia 18 grudnia 2014 r. (C-542/13, EU:C:2014:2452).

państwo członkowskie nie może wprowadzić lub utrzymać przepisów przyznających przewidziany w tej dyrektywie status osoby kwalifikującej się do ochrony uzupełniającej obywatelowi państwa trzeciego cierpiącemu na poważną chorobę ze względu na ryzyko pogorszenia się jego stanu zdrowia wynikające z braku odpowiedniego leczenia w państwie pochodzenia.

65. Po raz kolejny wszystkie te kwestie należą do oceny właściwych organów, a ostatecznie sądów krajowych, w kontekście indywidualnych wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej.

2. Część druga

66. Ze sposobu sformułowania przez sąd odsyłający części drugiej pytania trzeciego wnioskuje, że nie wymaga ono odpowiedzi, jeżeli odpowiedź na pierwszą część pytania brzmi, że prawo Unii wymaga, aby organ wydający decyzję ustalił i uwzględnił najlepszy interes dziecka decydując w przedmiocie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.

67. W każdym razie trudno jest zrozumieć z postanowienia odsyłającego, czy istnieje jakikolwiek związek, faktyczny lub logiczny, między tym, co dzieje się w postępowaniu dotyczącym „wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt na zasadach ogólnych”, który według rządu niderlandzkiego nie jest regulowany prawem Unii⁷¹, a wnioskami o udzielenie ochrony międzynarodowej na podstawie prawa krajowego transponującego dyrektywę 2011/95 w sprawie zawisłej przed sądem odsyłającym. Komisja oraz rządy francuski i węgierski są zdania, że postanowienie odsyłające nie zawiera wystarczających informacji, w szczególności w odniesieniu do tego, co należy rozumieć przez „wniosek o udzielenie zezwolenia na pobyt na zasadach ogólnych”, aby Trybunał mógł udzielić konstruktywnej odpowiedzi na część drugą pytania trzeciego. Ponadto w odpowiedzi na pytanie Trybunału podczas rozprawy przedstawiciel wnioskodawczyń potwierdził, że niniejsze postępowanie dotyczy wyłącznie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej, a nie „wniosków o udzielenie zezwolenia na pobyt na zasadach ogólnych”. Potwierdza to stanowisko rządu niderlandzkiego, zgodnie z którym część druga pytania trzeciego nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia spraw zawisłych przed sądem odsyłającym. W związku z powyższym proponuję, aby Trybunał orzekł, że część druga pytania trzeciego jest niedopuszczalna i nie wymaga dalszego rozpatrzenia⁷².

C. W przedmiocie pytania czwartego

68. Pytanie czwarte dotyczy konkretnie krzywdy, jakiej małoletni mógł doznać w wyniku długotrwałego pobytu w państwie członkowskim, oraz tego, na którym etapie, jeżeli w ogóle, należy ją uwzględnić w ocenie co do istoty kolejnego wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej. Według sądu odsyłającego istotne może być rozważenie tego, czy pierwotny wniosek został rozpatrzony w terminie przewidzianym w prawie Unii, czy pobyt wnioskodawcy w państwie członkowskim był zgodny z prawem oraz czy zastosowano się do wcześniej wydanego zobowiązania do powrotu lub zostało ono wykonane przymusowo.

⁷¹ W uwagach dotyczących piątego pytania, które również odnosi się do udzielenia zezwolenia na pobyt na zasadach ogólnych, rząd niderlandzki odesłał Trybunał do artykułu 3.6a Vreemdelingenbesluit 2000 (dekretu o cudzoziemcach z 2000 r.) z dnia 23 listopada 2000 r. (Stb. 2000, nr 497).

⁷² Wyrok z dnia 14 stycznia 2021 r., The International Protection Appeals Tribunal i in. (C-322/19 i C-385/19, EU:C:2021:11, pkt 51–55 i przytoczone tam orzecznictwo).

69. Zgodnie z postanowieniem odsyłającym wnioskodawczynie twierdzą, że doznały opóźnienia lub zaburzenia rozwojowego z powodu stresu związanego z niepewnością co do wyniku rozpatrzenia pierwotnych wniosków ich rodziny o udzielenie ochrony międzynarodowej oraz groźby przymusowego powrotu do kraju pochodzenia i poparły te twierdzenia dowodami z dokumentów. Z wyjątkiem przedstawicieli wnioskodawczyń wszystkie podmioty, które odpowiedziały na pytanie czwarte, utrzymują, że wynik rozpatrywania kolejnego wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej nie powinien być zależny od odniesienia do tego rodzaju krzywdy.

70. Nie ma wątpliwości, że życie w długotrwałej niepewności i zagrożeniu prowadzi do stresu, który może powodować opóźnienia rozwojowe lub zaburzenia u dzieci⁷³. Nie jest to samo w sobie okolicznością, która może uzasadniać prawo do ochrony międzynarodowej na podstawie dyrektywy 2011/95 lub łagodniejsze podejście do oceny wniosku w tym celu, jak zdaje się sugerować sąd odsyłający. Rodzice wnioskodawczyń zdecydowali, że w najlepszym interesie ich dzieci leży wyczerpanie dostępnych środków prawnych w kontekście pierwotnego wniosku rodziny o udzielenie ochrony międzynarodowej i złożenie kolejnych wniosków w imieniu ich dzieci. Nic nie wskazuje na to, że rozpatrzenie tych wniosków i rozstrzygnięcie tych odwołań trwało dłużej, niż można było rozsądnie przewidzieć. Nieuniknionym skutkiem decyzji rodziców wnioskodawczyń było przedłużenie pobytu rodziny w Niderlandach. Należy uznać, że rodzice rozważyli konsekwencje swoich decyzji dla dobrostanu dzieci w świetle tych okoliczności. Można przypuszczać, że podjęli oni swoje decyzje w przekonaniu, że dla ich dzieci lepiej jest pozostać w Niderlandach niż wrócić do Iraku. Być może nie był to idealny wybór, ale na podstawie przypadku wnioskodawczyń trudno przyjąć, że poniosły one większą krzywdę, niż gdyby ich rodzice zdecydowali się wrócić z nimi do Iraku.

71. Wreszcie podejmując decyzję w sprawie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej dotyczących małoletniego, należy uwzględnić jego wiek rozwojowy oraz stan jego zdrowia fizycznego i psychicznego w momencie dokonywania oceny. Okoliczności, które mogły mieć szkodliwy wpływ na rozwój lub zdrowie dziecka, są w tym kontekście nieistotne.

D. W przedmiocie pytania piątego

72. Poprzez pytanie piąte sąd krajowy zmierza do ustalenia, czy krajowa praktyka prawna, która dokonuje rozróżnienia między pierwotnymi i kolejnymi wnioskami o udzielenie ochrony międzynarodowej, tak że w przypadku kolejnych wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej pomija się zwykle podstawy, jest zgodna z prawem Unii w świetle art. 7 karty w związku z jej art. 24 ust. 2.

73. Trudno jest ustalić związek z prawem Unii i znaczenie niniejszego pytania dla postępowania toczącego się przed sądem odsyłającym, które dotyczy kolejnych wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej, a nie wniosków o przyznanie prawa pobytu na zwykłych podstawach, które zdaniem rządu niderlandzkiego nie podlegają prawu Unii. Proponuję zatem, aby Trybunał orzekł, że pytanie to jest niedopuszczalne z tych samych powodów, które przywołano w pkt 67 niniejszej opinii.

⁷³ Zobacz na przykład M.E. Kalverboer, A.E. Zijlstra, E.J. Knorth, The developmental consequences for asylum-seeking children living with the prospect for five years or more of enforced return to their home country, *European Journal of Migration and Law*, vol. 11, Martinus Nijhoff Publishers, 2009, s. 41–67.

V. Wnioski

74. W świetle powyższego proponuję, aby na pytania zadane przez rechtbank Den Haag, zittingsplaats 's-Hertogenbosch (sąd rejonowy w Hadze z siedzibą w 's-Hertogenbosch, Niderlandy) Trybunał odpowiedział w następujący sposób:

1) Artykuł 10 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2011/95/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony

należy interpretować w ten sposób, że:

- obywatele państw trzecich, którzy są dziewczętami i kobietami, mają wspólne cechy wrodzone ze względu na płć biologiczną, a w wyniku zamieszkiwania w państwie członkowskim przez znaczną część okresu życia, w którym kształtuje się tożsamość człowieka, mogą podzielać przekonanie o równości płci, które jest na tyle istotne z punktu widzenia tożsamości, że nie należy ich zmuszać do wyrzeczenia się go;
- w celu ustalenia, czy grupa posiada odrębną tożsamość w kraju pochodzenia, ponieważ otaczające ją społeczeństwo postrzega ją jako inną, państwa członkowskie są zobowiązane, zgodnie z art. 4 dyrektywy 2011/95, do uwzględnienia wszystkich istotnych faktów odnoszących się do kraju pochodzenia w momencie podejmowania decyzji w sprawie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, w tym przepisów ustawowych i wykonawczych tego kraju pochodzenia oraz sposobu ich wykonywania, wraz z wszelkimi istotnymi elementami przedstawionymi przez osobę ubiegającą się o ochronę międzynarodową;
- grupa składająca się z kobiet i dziewcząt, które podzielają przekonanie o równości płci, ma odrębną tożsamość w kraju pochodzenia, jeżeli w razie wyrażenia tego przekonania poprzez oświadczenia lub zachowanie byłyby one postrzegane przez społeczeństwo w tym kraju jako naruszające obyczaje społeczne;
- nie jest konieczne, aby wspólne przekonanie o równości płci miało podłoże religijne lub polityczne.

(2) Dyrektywę 2011/95 w związku z art. 24 ust. 2 i art. 51 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej

należy interpretować w ten sposób, że:

- praktyka krajowa, zgodnie z którą organ wydający decyzję, oceniając co do istoty wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej lub kolejny wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, nie uwzględnia w pierwszym rzędzie najlepszego interesu dziecka lub dokonuje wyważenia najlepszego interesu dziecka bez uprzedniego ustalenia w każdym postępowaniu, na czym ten interes polega, jest niezgodna z prawem Unii;
- metodologia i procedura ustalania najlepszego interesu dziecka należą do kompetencji państw członkowskich, przy pełnym uwzględnieniu zasady skuteczności;

- krzywda, jakiej doznał małoletni w wyniku długotrwałego pobytu w państwie członkowskim, nie ma znaczenia dla decyzji w przedmiocie uwzględnienia kolejnego wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, jeżeli ten długotrwały pobyt w państwie członkowskim jest wynikiem decyzji rodziców lub opiekunów małoletniego o wyczerpaniu dostępnych środków prawnych w celu zakwestionowania oddalenia pierwotnego wniosku i złożeniu kolejnego wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.